

лапаць, лапцэй: разам з імі на печ, разам з імі ў музей (А. Куляшоў. Грозная пушча) [3, с. 103]; Душа беларуса – вечная каня, якая адводзіць бяду ад гнязда (Р. Барадулін. Адводзіць...) [1, с. 319].

Заклучэнне. Прааналізаваўшы зборнікі афарыстычных выслоўяў, можна сфармуляваць наступныя палажэнні:

– прадстаўлення ў літаратурных афарызмах лінгвакраізнаўчых рэаліі выразна адлюстроўваюць нацыянальную карціну свету беларусаў, што з’яўляецца надзвычай важным пры азнаямленні замежных грамадзян з побытам і культурай нашай краіны;

– пасродкам засваення адзначаных у афарыстычных выслоўях лінгвакраізнаўчых адзінак можна больш глыбока спасцігнуць характар і менталітэт беларусаў, што паспрыяе эфектыўнаму наладжванню сацыяльна-эканамічных і палітычных стасункаў прадстаўнікоў іншых краін з жыхарамі Рэспублікі Беларусь.

– вывучэнне літаратурнай афарыстыкі ў лінгвакраізнаўчым аспекце будзе карысным і для саміх беларусаў у плане больш поўнага асэнсавання ўласнай гістарычнай і культурнай спадчыны, выхавання моладзі ў духу павагі да народных традыцый і спадчыны мінулага.

Літаратура:

1. Гаўрош, Н.В. Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў / Н.В. Гаўрош, Н.М. Няжковіч. – Мінск: Выш. шк., 2012. – 638 с.
2. Леванюк, А.Я. Майстры кажуць... Беларускія літаратурныя афарыстычныя выслоўі: слоўнік афарызмаў / А.Я. Леванюк. – Брэст: БрДУ, 2010. – 161 с.
3. Янкоўскі, Ф.М. Крылатыя словы і афарызмы / Ф.М. Янкоўскі. – Мінск: АН БССР, 1960. – 135 с.

АСАБЛІВАСЦІ ЎЖЫВАННЯ ЭМАТЫЎНАЙ ЛЕКСІКІ Ў МОВЕ ТВОРАЎ Н. МАЦЯШ

Анет А.С.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Маішэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт

Выяўленне эмоцый у структуры моўных адзінак стала вывучацца лінгвістамі параўнальна нядаўна. Асноўны ўнёсак у вывучэнне эмоцый належыць расійскаму даследчыку В.І. Шахоўскаму. У маўленні эмоцыі выяўляюцца рознымі спосабамі. Паводле даследаванняў В.І. Шахоўскага, гэта можа быць лексіка, якая апісвае эмоцыі, а таксама лексіка, якая заключае ў сваім значэнні эматыўны кампанент, ці патэнцыйна эматыўная лексіка, якая рэалізуе эматыўнасць у кантэксце [1, с. 88–100]. Эматыўнасць – адзін з аспектаў эмацыянальнасці, яе моўнае ўвасабленне.

Кожны паэт ці пісьменнік па-свойму працуе са словам, знаходзіць ўласныя спосабы абыходжання з традыцыйнымі моўнымі сродкамі, у тым ліку і лексічнымі. Актуальнасць нашай працы ў тым, што праведзенае даследаванне дазваляе выявіць умовы і спосабы функцыянавання, спецыфіку семантыкі, словаўтваральныя адметнасці эматыўнай лексікі ў творах такой даволі яркай прадстаўніцы беларускай жаночай паэзіі, як Ніна Мацяш.

Мэта артыкула – прааналізаваць асаблівасці функцыянавання, а таксама спецыфіку семантыкі і словаўтваральныя адметнасці эматыўнай лексікі ў мове паэтычных твораў Н.Мацяш.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання з’яўляюцца лексічныя адзінкі ў мове паэзіі Н. Мацяш, семантыка якіх звязана з асаблівасцямі праяўлення чалавечых пачуццяў і эмоцый. Выкарыстаны апісальны метады даследавання.

Вынікі і абмеркаванне. У вядомай беларускай паэтцы Ніны Мацяш можна выявіць дастаткова цікавыя з пункту гледжання выразнасці прыёмы ўжывання эматыўнай лексікі.

1. Антанімія як з’ява супрацьлегласці паводле значэння моўных адзінак аднаго ўзроўню – слоў, марфем, сінтаксічных канструкцый і інш. На нашу думку, уяўляе цікавасць паслядоўны прыём уключэння эматыўнай лексікі ў кантэкстуальна антанімічны рад з пэўнай мастацкай мэтай: *ласка – гнеў, радасць – туга, брыда – паваба, нянавісць – любоў, пагарда – пашанота, агіда – замілаванне, смех – слёзы; пакорны – нецярплівы; падаць – узнімацца, праклінаць – пець хвалу; прама – крыва*. Напрыклад: *Ці гэта / душа чалавека ... сама / ці брыда, / ці паваба?..* [2, с. 5]; *Быў я пакорны. Вырас нецярплівы. / Даволі плаваць пад зорнай злівай: / З самое зоркі дом сабе зраблю!* [3, с. 12]; *А свет – ранейшы?.. / І не той, і той: / У кожнага свой смех і свае слёзы* [3, с. 15]; *А нам – гарэць, / і падаць, / і ўзнімацца, / І праклінаць свой лёс, і пець хвалу* [3, с. 33]; *Калі ёй нададзена адной / Рассудзіць, / што прама, / а што крыва* [3, с. 36].

Такім прыёмам аўтар падкрэслівае амбівалентнасць светабудовы і адпаведна пачуццяў, перажыванняў лірычных герояў. У Ніны Мацяш на гэтым прыёме можа быць пабудаваны цэлы верш, як, напрыклад, вершы “Завялікая”, “Накідаюць...”, “Жыццё яшчэ сваё не кажа «не»”: *Жыццё яшчэ сваё не кажа «не», / Жыццю яшчэ відочна даспадобы / Мянць на ласку дзіўную свой гнеў, / Світанне радасці / тугой аздобіць...* [3, с. 19].

2. Аксиомаран – прыём мэтанакіраванага спалучэння ўзаемавыключальных паняццяў. Эмацыянальныя тэксты паэтыкі актыўна пазначаны гэтым прыёмам, бліжкім паводле камунікатыўных намераў да прыёму антаніміі (ідэя амбівалентнасці пачуцця і Сусвету): *На асамотнай кручы / Лёс не дае халадзець: / Радасна і балюча / У вочы твае глядзець* [3, с. 24]; *Ці можна кужаль / Сязой шчаслівай адбяліць?..* [3, с. 5] і інш.

3. Сінанімія, як тып семантычных адносін моўных адзінак, які заключаецца ў поўным або частковым супадзенні іх значэнняў, у дачыненні да мовы твораў Н. Мацяш рэалізуецца праз кантэкстуальны, умоўны характар сувязей: *Дабрата / не імпульс, / не парыў, / Не адзінкавы ўсплёск эмоцый* [3, с. 36]; *І тая шчырасць, спогадзь і пяшчота, / Чым пераможна багацелі мы* [3, с. 28]; *Час – / Рахманы, бястрысны, / натурысты* дзед [3, с. 52]; *Зіхотка, бесклапотна, жыццярадасна / Жар-птушка з казкі ў сад мой / Прыляцела* [3, с. 26].

4. Аказіяналізмы. Сам тэрмін азначае індывідуальна-аўтарскія неалагізмы, створаныя пісьменнікам паводле існуючых у мове прадуктыўных або непрадуктыўных словаўтваральных мадэлей, якія выкарыстоўваюцца выключна ва ўмовах дадзенага кантэксту ў якасці лексічнага сродку мастацкай выразнасці. Такія сродкі ў мове даследаваных твораў выступаюць наступныя эматыўныя лексемы:

а) дзееспрыметнікі *папеленая* ‘пасыпаная попелам’ (слова ўтворана ад *попел*): *Папеленая, не чакаю / Адхлання ў прорвы на краю... / Даруй мне полымнасць маю* [3, с. 32]; *асамотная* ‘зрабленая самотнай’ (утворана ад *самота*, дзе прэфікс *а-* мае значэнне завяршэння ўздзеяння (параўн. *ашчаслівіць, ашчасліўлены*): *На асамотнай кручы / Лёс не дае халадзець* [3, с. 24]; *закратованы* (утворана ад слова спалучэння *за кратамі*, дзе прэфікс *за-* мае значэнне ‘давесці да выніковага завяршэння дзеяння, названае вытворным словам’, а таксама значэнне ‘стварыць перашкоду’): *Столькі вытрымкі паважнай, / Закратованы спакой* [3, с. 52]; *расмяяная* – (утворана ад *расмяяцца*; псіхічны стан і ўздзеянне з боку іншай асобы адначасова ствараюць цікавы вобраз расслабленага, рассяянага, але шчаслівага чалавека: *Расмяяную, слабую, / Безразважную, пакорную, / – Па якой няўсцёрп смуткуеш / Па-за ўзведзенай сцяной* [3, с. 51];

б) назоўнікі *полымнасць* (слова ўтворана ад *полымя*, дзе суфікс *-асць* надае слову значэнне апрадмечанай якасці: *Даруй мне полымнасць маю / Яна балюча апякае* [3, с. 32]; *трывоганад* (слова ўтворана ад *трывога* і *падаць* (па аналогіі з *лістанад*) шляхам асноваскладання: *Сёння сэрца / тонка сэрца чуе: / Развярэдлівы трывоганад / На планеце днюе і начуе.* [3, с. 6];

в) дзеясловы *перакывавіць* (*душу*) (суадносіцца са словамі *кроў, кывавіць*, дзе прэфікс *пера-* надае дзеяслову значэнне ‘поўнае парушэнне цэласнасці чаго-небудзь’: *Каб мне засталося / адно толькі – / Перакывавіць душу / І раз назаўжды ад майго існавання цябе адарваць* [3, с. 34]; *адлагодзяцца* (неалагізм утвораны ад *лагодны* з далучэннем прыстаўкі *-а* са значэннем завяршэння дзеяння ў часе (параўн. *адшумець, адгаварыць*): *... і адлагодзяцца / намеры злыя часу і прасторы, / адладзяцца варункі* [2, с. 32];

г) прыслоўі *нераскайна* (утворана ад *не раскайвацца*, дзе суфікс *-а* надае слову значэнне прыкметы дзеяння): *Нераскайна / Высозную цэннасць / Надала сама / І парыўнаму кроку насустрач, / І загойнаму слову* [3, с. 36].

Заклучэнне. Такім чынам, адметнымі прыёмамі выкарыстання эматыўнай лексікі ў паэзіі Н. Мацяш з’яўляюцца кантэкстуальная антанімія, на якой будуецца як асобныя радкі-вобразы, так і цэлыя тэксты; аксиомаран як спалучэнне неспалучальных паняццяў, што разам з антаніміяй мае на мэце паказаць амбівалентнасць светабудовы і пачуццяў; сінанімія, якая ў дачыненні да даследаваных твораў рэалізуецца праз кантэкстуальны, умоўны характар сувязей; аказіяналізмы, што дапаўняюць у паэтычных кантэкстах эматыўны слоўнік мовы індывідуальна-аўтарскімі неалагізмамі, створанымі паводле разнастайных словаўтваральных мадэлей, у якасці лексічнага сродку мастацкай выразнасці.

Літаратура:

1. Шаховский, В.И. Лингвистическая теория эмоций: монография / В.И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
2. Мацяш, Н. Богава дрэва: вершы / Н. Мацяш. – Мінск: Про Хрысто, 2004. – 68 с.
3. Мацяш, Н. Поўны келіх: Лірыка / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1982. – 63 с.